

הסובסידיות הביאו להפיכה במצרים?

בלוגר הבית של תכל'ס מסביר, כיצד מדיניות סובסידיות בלתי אחראית עלולה להביא לנזקים גדולים ומפנה את מבטנו לעבר שכנתנו מדרום-מערב.

אמיר וייטמן

יש בכלכלה חוק שנקרה "חוק התוצאות הבלתי-מכוונות" (the law of unintended consequences). לפי החוק הזה (אני קורא לו "חוק פרנקנשטיין"), כל פעם שהמדינה עושה משהו ומנסה להתערב בדבר כלשהו, לצד התוצאות המכוונות, המדיניות החדשה יוצרת תופעות לוואי בלתי-מכוונות שנתקן עולה לרוב על התועלת שבמדיניות.

דוגמה קלאסית אחת היא מדיניות הרווחה, שכוונתה המוצהרת היא להלחם בעוני ובפועל יוצרת תמריצים לעניים להפוך לצרכני אותה מערכת, כלומר לעניים לאורך זמן. הנה לכם מנגנון משומן ליצירת תלות ועוני שלא ייגמרו לעולם, מה שמסביר את העובדה שלמרות תקציבי העתק שמופנים בכל העולם לנושא "המלחמה בעוני", צרכני מערכות הרווחה בפועל לא מצליחים בדרך כלל להגמל מהן ולהפוך לאנשים יצרניים ועצמאיים שמסוגלים לעמוד לבד על רגליהם, דבר שהיה חייב להיות מטרת המערכת.

לפני כחודשיים, כתבתי בבלוג [טור על סובסידיות האתנול ועל הנזקים שהן גורמות](#). כתבתי ביו השאר שהסובסידיות הסיטו באופן מלאכותי את הגידולים החקלאיים לצריכת "ביו-דלק" על חשבון האוכל, מה שדחף את מחירי האוכל למלעלה. הקורבנות הראשונים של המדיניות הזו היו כמובן העניים, שאוכל מהווה חלק משמעותי בכלכלת הבית שלהם. בראש ובראשונה, כפי שכתבתי אז, הקורבנות העיקריים של מדיניות זו היו העניים בעולם השלישי ולכן, בדיעבד, מה שקרה במצרים לא כל כך מפתיע.

נזכיר למי שכבר שכח, כי כבר בסיבוב הקודם, בראשית שנת 2008, כאשר מחירי הסחורות כבר הרקיעו שחקים, היו מהומות סביב מחירי המזון במצרים ובמדינות עניות אחרות רבות, בעיקר באסיה ובאפריקה. מה שכנראה הציל אז את מובארק ואת משטרו, וכן משטרים נוספים בעולם השלישי, היה קריסת בנק "לימן ברודרז", ששלחה את כל השווקים הפיננסיים לצניחה חופשית, ומחירי הסחורות איתם. בינתיים, המצב הפיננסי התייצב, השווקים חזרו לעלות וביחד איתם מחירי הסחורות. בחודשים האחרונים, אנחנו עדים לאותה תופעה, כאשר אותה סיבה גרמה לאותן תוצאות, כפי שהיה ב-2008: מחירי האוכל שוב עלו לשמיים, שוב העניים נדפקו ועל כן יש שוב מהומות בעולם הערבי.

התקשורת העולמית עשתה את הקשר בין מחירי המזון למהומות בתוניסיה, מצרים וירדן אבל מעט מידי אנשים ידעו לקשר את מה שקורה לנושא סובסידיות האתנול ובהלת האקלים. בארץ, למעט בועז ארד ממכון ירושלים לחקר שווקים (שהוציא בנידון נייר עמדה מצויין לפני מספר ימים) ומוטי היינריך מאתר "קו ישר" המעולה, כמעט אף אחד לא התעסק בסוגייה בצורה רצינית, ומראש ייסלחו לי אם שכחתי עוד מישהו.

בפועל, המצב במצרים, בעולם הערבי ובמדינות עולם שלישי אחרות הינו ביטוי מושלם לחוק התוצאות הבלתי-מכוונות. אף לא אחד מאדריכלי בהלת האקלים והסובסידיות כיוון, או אפילו חשב על כך, שהמדיניות הזו תוביל לאי-יציבות פוליטית במזרח התיכון. כולל אולי לעלייה לשלטון של משטרים איסלאמיסטים פונדמנליסטיים, אבל זה בדיוק מה שמתרחש כאן.

הסיפור הזה חייב לשמש לנו דוגמה למה שקורה כאשר מנסים להשתמש במדיניות ציבורית כדי לעשות "הנדסה חברתית", כלומר כאשר מנסים להשפיע על המציאות וליצור עולם אחר, מנותק מהמציאות. התוצאה בעולם האמיתי, להבדיל מהפנטזיות של המהנדסים החברתיים, משמאל ומימין, היא יצירת גולם שעלול לקום על יצורו ולבעוט בו. פרנקנשטיין כבר אמרנו?

במאמר מוסגר, וכדי לסיים את המאמר בנימה מעט אופטימית יותר, אני רוצה להוסיף שיש עוד סיבות אחרות ומשמעותיות מאוד לעלייה במחירי הסחורות בתקופה האחרונה, ואף חשובות יותר בטווח הקצר. מצד אחד, הצמיחה הכלכלית באסיה והגידול העצום במספר צרכני הבשר והסחורות. זו אבל רק סיבה משנית לדעתי משום שהעלייה הזו הדרגתית ולא מפתיעה, כך שיש למגדלים זמן להעריך בהתאם ולהתאים את ההיצע לביקוש. סיבה נוספת היא פגעי מזג האוויר, אבל שוב מדובר

בסיבה זמנית בלבד. הסיבות הפיננסיות חשובות יותר.

קודם כל, צריך לציין את ההתערבות של נגידי הבנקים המרכזיים במערב, כולל בישראל, דרך "ההקלה הכמותית" של ברננקי ודומיו. הכסף שמוזרם יוצר לחצים אינפלציונים שמורגשים קודם כל במחירי הסחורות, וזה מסביר לפחות באופן חלקי את גל העליות האחרונות.

בנוסף, ואולי בעיקר, הציבור במערב, וגם בישראל, עושה ספקולציה (כלומר מהמר) על המשך עליית מחירי הסחורות, ולכן קונה בצורה המונית את תעודות הסל על הסחורות, שהן כלי פשוט מאוד ונגיש לכל אחד. היום, שלא כמו בעבר, כל אדם שרוצה להפוך לשחקן בשוק הסחורות יכול לעשות זאת בקלות ובמהירות רבה, גם עם סכומים קטנים מאוד, מה שהגדיל מאוד את התנודתיות בשוקי הסחורות.

אולם, כשם שיש אפשרות לעליות מהירות, ואכן היו רווחים גדולים בחודשים האחרונים, כך גם הירידות עלולות להיות מהירות וכואבות למחזיקי תעודות הסל, כפי שקרה ב-2008. על כן שומר נפשו ירחק מהן וימכור עכשיו את החזקותיו בתעודות אלו. בפרט, אם הלחצים האינפלציונים ייתגברו ויהיה צורך בעליית ריבית מהירה מן הצפוי על ידי השוק, מחירי הסחורות עשויים לקרוס במהירות ובחדות.

אם התסריט שתוארתי עכשיו אכן יתממש במציאות, לפחות תהיה הקלה על עניים והמצב הפוליטי בעולם השלישי יתייצב, עד אז אין לי אלא לקוות שאני צודק.

ערוץ 7
אתר החדשות שלך

www.inn.co.il